

Аннотація

Статья посвящена выявлению особенностей формирования среды шопинг-отелей. Исследование проведено преимущественно на мировых образцах.

Ключевые слова: гостиница, торгово-развлекательный центр (ТРЦ), туристический сервис, шопинг-отель, планировочная структура, функциональное зонирование.

Abstract

The article is dedicated to finding features of forming an environment shopping-hotels. Research is conducted on the world example.

Keywords: hotel, mall, tourist service, shopping-hotel, planning structure, zoning.

УДК 711.4-122

Ю. І. Єгоров

кандидат архітектури, доцент

Уманського національного університету садівництва

ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЇ ПРОСТОРОВО-ПЛАНУВАЛЬНИХ СТРУКТУР ІСТОРИЧНИХ МІСТ УКРАЇНИ

Анотація: у статті розглядаються особливості композиції просторово-планувальних структур історичних міст України, де в архітектурних і містобудівних пам'ятках яскраво відбився мистецький геній українського народу.

Ключові слова: особливості композиції, архітектурно-ландшафтне середовище, історичні міста України.

Актуальність теми. Обов'язок свідомих особистостей і керівників української держави, місцевої влади, якщо вони дбають про збереження, зміцнення свого народу, нації в часі, просторі та інформації, – протистояти глобалізації, ворожим засобам формотворення, експансії, нищенню, підтримувати статус національної культури, в тому числі й архітектури, як, зрозуміло, й мови, композиції тощо; зберігати та розвивати її до найпередовіших світових рівнів з позиції науки, техніки, технології, виробництва, цивілізації. Особливо це стосується української культури, архітектури, композиції просторово-планувальних структур, які були знедержавлені, незахищені в цьому сенсі багато останніх століть.

Треба відрізнити при цьому необхідність удосконалення, піднесення рівня розпланувально-просторових композицій української національної архітектури до світового від механічного, сліпого привнесення тих чи інших «модних» композиційних прийомів, вирішень, що комерційно-політично разносяться по світу та охоплюють лише поверхові складові системи національної архітектури і, як правило, є неорганічними до її життєвого середовища, типології об'єкта, особливостей композиції.

У наших умовах найбільшу небезпеку становить вибіркоче будівництво в історичних містах, в загальноміських центрах, яке може спотворювати традиційний характер середовища, призвести до втрат певних його якісних характеристик, таких як органічне поєднання форми забудови з ландшафтом; камерність масштабу і масштабний контраст суспільно значущих архітектурних домінант з рядовою забудовою; вінчання тих форм рельєфу, які є зонами найвищої композиційної активності; малоповерховий «килимний» принцип забудови заплавлених територій.

Тому сьогодні актуальною стає дослідження особливостей композиції просторово-планувальних структур історичних міст України, аби сучасна містобудівна діяльність не призвела до втрати культурного сенсу розвитку міст, повного ігнорування композиційних основ історичного розпланування.

Аналіз останніх досліджень і мета роботи. Аналіз наукових і проектних робіт виявив необхідність дослідження особливостей композиції просторово-планувальних структур історичних міст України.

Якщо розглядати наукову базу досліджень об'ємно-просторової композиції населених місць загалом, то вона свідчить про загальний низький ступінь вивченості композиційної еволюції містобудівних структур та архітектурно-просторового середовища на різних етапах їх формування. Незважаючи на велику кількість і нерідко на високий фаховий рівень історико-містобудівних досліджень, переважна більшість старовинних міст і сіл досі належно не оцінені як архітектурно-ландшафтні, містобудівні феномени. Бо вони, за деякими винятками, не стали об'єктами вичерпних комплексних досліджень особливостей композицій об'ємно-просторових систем. З наведеної тематики опубліковані дослідження Асеева Ю.С., Бархіна М.Г., Вечерського В.В., Водзинського Є.Є., Іконнікова А.В., Ксєневича М.Я., Тімохіна В.О. та ін.[1-7]

Науковцями доведено, що повноцінне природне середовище, сільська і дачна місцевість, складне історичне місто, композиційно довершена архітектура успішно відновлюють психічний стан людини. І навпаки: одноманітне середовище, архітектура (наприклад, однаковоповерхові сірі панельні коробки, які масово будувалися у наших містах у 60-70 роки і які, по

суті, сформували зовнішній вигляд міст України, у процесі проектування і будівництва котрих, як правило, ігнорувалися і знищувалися природне чи й штучне історичне архітектурне довкілля, призвели до дискомфорту, психічних порушень, депресій, деградації особистостей і цілих поколінь. Знищувалися так звані архітектурні «ізішенства», було оголошено новий раціоналізм, виключено виразну композицію, кольорову, емоційну, деталізовану, пластичну архітектуру. Людина відчула себе в такій техногенній, вихолощеній архітектурі зайвою, неприродною, механістичною-гвинтиком.

Це призвело до ідеологічно зумовленого винищення як окремих об'єктів архітектурної спадщини, так і до руйнування композиційних основ великих містобудівних систем, спотворення середовища старовинних населених місць. Тому **метою статті** є дослідження особливостей композиції просторово-планувальних структур історичних міст України в умовах постійних змін для забезпечення довгострокового сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень та проектної практики свідчить, що сприятливе життєве середовище, його стан є головним чинником існування людяності від особистості до нації. В останнє століття інтенсивна руйнація органічної рівноваги природи і людини при споживацькому, індустріальному розвитку України, в т.ч. й засобами архітектури, набула загрозливих для здоров'я та життєдіяльності форм. Можна вбачати та стверджувати про наявність гострої проблемної ситуації в сьогоднішній українській політиці, економіці, культурі, в т.ч. й архітектурі. Йдеться про багаточисельну, можливо, й цілеспрямовану експансію, нищення незалежності української держави, суспільства, нації. Наївно вважати, що та навала чужого, запозиченого є благом для нашої держави, наших міст, нашої культури, нашого народу. Ці свіжоспечені чужі архітектурні об'єкти стоятимуть століттями, стверджуючи ту чужу архітектурну ідею, образність, політику, духовність, яка в ній закладена, виховуючи чужі цінності й орієнтири. [6]

Фактично особливості формування об'ємно-просторової композиції історичних міст України, яким присвячений ця стаття, визначені тим історичним конспектом, що в ньому перебуває наше суспільство. Як відомо, у продовж радянської доби населені місця України розвивались відповідно до комуністичної доктрини, національні регіональні й місцеві традиції в архітектурі й містобудуванні відкидалися, була зламана традиція спадкоємного розвитку містобудівних систем. Розпланування, забудова, реконструкція міст та інших населених пунктів проводилась відповідно до політичних настанов влади.

Фактично особливості формування об'ємно-просторової композиції історичних міст України, яким присвячений ця стаття, визначені тим

історичним конспектом, що в ньому перебуває наше суспільство. Як відомо, у продовж радянської доби населені місця України розвивались відповідно до комуністичної доктрини, національні регіональні й місцеві традиції в архітектурі й містобудуванні відкидалися, була зламана традиція спадкоємного розвитку містобудівних систем. Розпланування, забудова, реконструкція міст та інших населених пунктів проводилась відповідно до політичних настанов влади.

Заради поспішної показухи «неймовірних» досягнень, на догоду політичним та ідеологічним владарям знищували багатовікові архітектурні комплекси, високохудожні композиційні системи, що історично формувалися, руйнували природне планування міст. Згадаємо хоча б руйнування Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві, з метою збудувати на його місці радянський урядовий комплекс, а також нищення тисячі пам'яток архітектури, культури, природи України у радянський період.

Згадаємо як приклад період створення композиційних структур архітектури масових «хрущовок» у відносно недалекому радянському минулому. Убога, табірна, очищена від «ізлішенств» архітектура, яка тепер потребує лише знищення, очищення від неї міського середовища, оскільки у 50-80 роках ХХ ст. така забудова проводилась у містах України та всьому пострадянському просторі й вичерпала себе і фізично, і морально. Слепе запозичення, повтори чужого, зокрема чужої архітектури, чужих принципів формалізації, є ознакою певної неспроможності (або й зухвалого небажання, супротиву) творити заради і для свого народу, нації, суспільства, держави на зрозумілій та глибоко близькій для українців архітектурній мові.

Наприклад, починаючи з 1970-х рр. в Полтаві, як і в багатьох історичних містах України, почали збільшуватись композиційні проблеми, пов'язані з багатоповерховою забудовою природного ландшафту у безпосередньому візуальному зв'язку з історичним середмістям. Саме домінуючий композиційний вплив Городища або Старої Полтави, яка розміщена на високій горі і нині є визначною ландшафтною домінантою в панорамі міста, й був знівельований забудовою заплави р. Ворскли. З 1970-х рр. тут широко розпочалося будівництво дев'ятиповерхових житлових будинків, які заповнили простір дуже вузької заплави, повністю відрізавши історичну частину міста від річки. При забудові заплави не враховано ще однієї важливої обставини: при візуально-моторному сприйнятті заплави-вигляд зверху. Цей «п'ятий фасад» у Полтаві сьогодні сприймається як хаотичне й потворне нагромадження стін, дахів, труб.[3]

Композиційні проблеми забудови Чигирини 1970-1980 рр. характеризуються тим, що у місті з'явилося чимало п'ятиповерхівок, які

порушили містобудівну структуру, знизили композиційно-видовий вплив головного містоформівного чинника – Богданової гори. Таке розпланування міста стало різкою зміною в процесі поступової композиційної еволюції, переходом до якісно іншого, дисгармонійного стану. У 90-х роках минулого сторіччя в Чигирині виникли пропозиції будівництва житлового містечка, з проектуванням цього значного масиву постала цілком реальна і гостра проблема: як композиційно вирішити поєднання двох типів забудови – нової багатоповерхневої з історичною малоповерховою, як забезпечити тактовне введення масиву повної забудови в дуже своєрідний ландшафт, що визначається високими композиційними якостями. Науковцями встановлено режим регулювання забудови з врахуванням композиційно-видового впливу ландшафтної домінанти – Богданової гори в радіусі до 2 км.

Як свідчить історія і практика еволюції особливостей композиційних систем української національної архітектури, в минулому вона була не тільки об'єктом наукових досліджень за предметом навчального і виховного процесів фахівців у сфері архітектури, але й предметом різних спекуляцій та політичної боротьби. Саме через це в ній чимало темних і брудних плям, зруйнованих, понівечених об'єктів, закритої інформації, брехні. Підтвердженням цьому можуть бути приклади визначення у 1937 р. Михайлівського Золотоверхого монастиря та Софії Київської як об'єктів начебто малої естетично-композиційної та духовно-культурної цінності. Тобто, тих архітектурних об'єктів України, що сьогодні людство визнає як національне досягнення й взяло на свій облік як всесвітнє архітектурне, культурне надбання.

Важливо, що нині у палітрі архітектора є засоби, що відповідають рівню складності проблем і дозволяють проводити цивілізовану реконструкцію, яка б не руйнувала образ міста, тобто за спеціальними проектами з повним композиційним обґрунтуванням, зі збереженням масштабності, композиційних взаємозв'язків, силуету забудови, ритму, поверховості тощо, з урахуванням місцевих будівельних традицій і просторових стереотипів. Усе це дає можливість новим спорудам органічно вписатись в історичне довкілля (природне та штучне).

Особливо слід відзначити ґрунтовні історико-архітектурні дослідження міста Сум, виконані В. Вечерським протягом 1991-1993 рр. Проведений автором природний аналіз підоснови та етапів містобудівного розвитку міста дав унікальні результати. Вказано, що місто лежить на обох берегах річки Псьол при впаданні в нього річок Сумки і Стрілки. Псьол, що протікає з півночі на південь, поділяє міську територію на дві дуже відмінні частини: рівнинне лівобережжя та підвищене горбисте правобережжя, де виникло і розвивалося історичне місто. Тут у XVII ст. виник центр міста, локалізація якого не

змінилася в розпланувально-просторовій композиції міста: головні вулиці протрасовані вздовж вододілів, другорядні – паралельно пругам рельєфу і тальвегам. Архітектурні доміанти також ставилися уздовж головного вододілу. За результатами реалізації заходів з перепланування міста кінця XVII – першої половини XIX ст. автором зроблено висновок про спадкоємність містобудівних вирішень. На периферії Сум багато теренів зберегли вуличну мережу такою, якою вона склалася історично. Але в цілому результатом містобудівних заходів кінця XVIII – XIX ст. стало об'єднання раніше відокремлених частин у цілісне містобудівне утворення, формування єдиної розпланованої системи усього міста, що збереглося донині.

Реконструктивні заходи кінця XVIII-XIX ст. спричинили зміни в об'ємно-просторовій композиції Сум. Зникла візуальна закритість і відмежованість однієї структурної одиниці міста від іншої, оскільки зникли візуальні рубежі – високі земляні вали, а натомість з'являлися вісьові вуличні перспективи, що пронизують усе місто, композиційно об'єднуючи його (вулиці Петропавлівська – Соборна). Відкриті простори Покровського і Базарного майданів виділили історичне середмістя (колишній Город) серед масиву міської забудови і посилили композиційний вплив його архітектурних доміант. Відповідно зросла й доміантна композиційна роль головної споруди Покровського майдану – однойменної церкви, особливо після того, як вона отримала муровану дзвіницю. На думку автора, після перепланування не зменшилася провідна композиційна роль вододільного архітектурно-ландшафтного комплексу та композиційне значення річкових долин як відкритих видових басейнів. Еволюція архітектурних доміант, що мали містобудівне значення, свідчить про спадковість розвитку композицій Сум. [3]

Слід зазначити, що здобуття Україною незалежності надало поштовху для розкриття широких композиційних можливостей вітчизняного зодчества і звільнення архітектури від жорсткого адміністративного тиску й диктату спрощених будівельних технологій. Разом з тим, кардинальна переорієнтація суспільства на ринкові відносини зумовила різкий спад виробництва, енергетичну й естетичну кризи, занепад науково-дослідних, проектних та організаційних структур. Це звело до мінімуму обсяги будівельних, проектних та наукових робіт, більшість розпочатих об'єктів було законсервовано.

Негативним стало необґрунтоване втручання впливового, але часто не компетентного в архітектурі замовника у проектне рішення, яке зрештою призводило до ігнорування композиційної єдності середовища, загальносуспільних інтересів заради приватних економічних та кон'юктурних потреб. Забудова вільних ділянок у центральних міських зонах у багатьох випадках проводилась без системних обґрунтувань композиції, призначення,

потужності, висоти та стильових ознак будівель. Це стало реальною загрозою втрати художньо-образної своєрідності історичної забудови, призвело до порушення її масштабності та взагалі зникнення композиційних надбань національного зодчества. Характерною ознакою пострадянського періоду стало те, що за цей період не з'явилися ще об'єкти знакової архітектури XXI ст., оскільки це залежить, насамперед, не тільки від економічної спроможності суспільства, а й від теперішньої катастрофічної депрофесіоналізації у багатьох сферах людської діяльності.

Разом із зростанням, інтенсифікацією відродження архітектурної діяльності в останні десятиліття відбувається вторгнення чужих емісарів із чужими для України композиційно-містобудівними архітектурними рішеннями та матеріалами. Цьому сприяє, до цього спонукає формування в українському суспільстві заможного прошарку, який хоче жити, як «за кордоном», що спонукає до застосування імпортованих матеріалів, конструкцій, прийомів та й композиційних систем архітектури з інших країн, суспільств. [6]

В останні десятиріччя суттєві композиційні диспропорції посилюються у містобудівному розвитку практично всіх історичних міст України. Саме в цей час з утвердженням «інтернаціонального стилю» знищено переважну частину архітектурної та містобудівної спадщини, яка формувала індивідуальне обличчя міста. Здавалося, що все композиційне різноманіття – національне, регіональне, місцеве – пішло з архітектури назавжди. Вихід нової забудови на вільні території та концентрація там житлового й промислового будівництва спричинило занепад зон з історичною забудовою, які в ієрархічній структурі були головною, найбільш репрезентативною частиною міст.

Висновки. Композиції просторово-планувальних структур історичних міст України властиві такі ландшафтно-містобудівні особливості:

1. Структурні частини міст просторово й візуально відокремлювались вододільними комплексами від оточуючого довкілля.
2. Архітектурні доміанти (собори, церкви, дзвіниці) ставилися у зоні найвищої композиційної активності - на головному й найголовнішому вододілах.
3. Церковні архітектурні доміанти використовувались як орієнтири: на них були орієнтовані головні міські вулиці.
4. Об'ємно-просторова композиція була строго ієрархічною: на найвищих позначках рельєфу посідали головні частини міста з архітектурними доміантами. Другорядні доміанти відзначали центри міських районів та ставились нижче за рельєфом.
5. Забезпечувався максимальний контраст рядової (садибною) забудови та архітектурних доміант.

Література

1. Асеев Ю. С. Архитектура древнего Киева К.: Будівельник, 1982-160 с.
2. Бархин М. Г. Город, структура, композиция. – М.: Издательство «Наука», 1986-263с.
3. Вечерський В. В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яток охоронних досліджень населених місць – К.: НДІТІАМ. 2001.-560с.
4. Водзинський Є.Є. Питання охорони містобудівної спадщини. Архітектурна спадщина України. – К.: НДІТІАМ, 1994.-260с.
5. Иконников А. В. Архитектура города. Эстетическое значение структуры города. Город и время. – М.:Стройиздат, М.: К-31, Кузнецкий мост. – 214с.
6. Ксеневич М. Я. Просторова організація і сталий розвиток міст-центрів (моделювання, нормування та методика на прикладі Донецька – Макіївки). К.: НДПШ містобудування; Вінниця: Тезис, 2001. – 160с.
7. Тимохин В. А. Территориальный рост и планировочное развитие города. – К.: Будівельник, 1989.-104с.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности композиции пространственно-планировочных структур исторических городов Украины, где в архитектурных и градостроительных памятниках ярко отразился творческий гений украинского народа.

Ключевые слова: особенности композиции, архитектурно-ландшафтная среда, исторические города Украины.

Annotation

The article focuses on the peculiar features of the composition of space-planning structures of historical cities of Ukraine where creative spirit of the Ukrainian people was brilliantly reflected in architectural and urban-planning monuments.

Key words: Specific features of the composition, architectural and landscape environment, historical cities of Ukraine.